

Михайлишин Н.П.,
кандидат економічних наук, доцент кафедри аудиту, ревізії та контролінгу

Михайлишин А.А.,
студентка гр. МЕСЕ – 31 ФМБМ

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНОЇ СУТНОСТІ КАПІТАЛУ

Капітал є центральною і однією з найскладніших в плані інтерпретації облікових категорій. Початкове значення терміну «капітал» походить від латинського слова *capitalis*, що означає головний. Пізніше у німецькій та французькій мовах цим терміном позначали головне майно, головну суму. Першу спробу дати науковий аналіз капіталу зробив Арістотель. Він ввів поняття “хремастика”, яке походить від слова “хрема” й означає “майно”, “володіння”. Під хремастикою розуміли мистецтво наживати достаток, або діяльність, спрямовану на нагромадження багатства, на одержання прибутку, на вкладення і нагромадження капіталу [1].

Інтерес до проблем вивчення капіталу викликаний бажанням оцінити зміст і межі застосування теорій капіталу, зокрема, зрозуміти наскільки вони адекватні практичним задачам, наскільки всезагальний характер мають їх вихідні положення і висновки. Будучи результатом усвідомлення вченими недоліків існуючих теорій і стремлінням їх подолати, категорія «капітал» в економічній літературі і підприємницькій практиці пройшла тривалий еволюційний шлях. Представники різних економічних течій і шкіл трактували капітал як певні види багатства, додану вартість, що створює можливість формування джерела для розширеного відтворення, елемент бухгалтерського обліку, єдність фізичного і людського капіталу. Кожна з теорій розкривала нові сторони капіталу, але всі уявлення про нього єдині в одному: капітал асоціюється із здатністю приносити дохід, відшкодовуючи свою вартість і перебуваючи в постійному русі.

У таблиці 1 в еволюційному аспекті узагальнено точки зору представників окремих економічних шкіл на категорію “капітал”.

Еволюція розвитку поняття «капітал» в рамках окремих економічних шкіл

Напрямок економічної думки	Представники	Трактування поняття
1	2	3
Меркантилізм	В. Стаффорд, Г. Скарuffі, Томас Мен, Антоніо Серра, А. Монкретьєн	Багатство - це гроші, гроші – це золото та срібло, джерело багатства - зовнішня торгівля. Грошовий капітал - вимірник, здатний оцінювати нову, додану вартість, хоча йому відводилася і більш значуща роль, яку він не міг виконувати, не просто оцінювати нову, додану вартість, але і створювати її.
Фізіократи	Франсуа Кене, Жак Тюрго	Під капіталом розуміли землю і вкладені в неї кошти. Вважали, що багатство створюється тільки у сфері сільського господарства, а не в торгівлі чи промисловості. Капітал, вкладений у землеробство – продуктивний; капітал, вкладений у промисловість – “безплідний” (не створює “чистий продукт”). Поділ капіталу на “щорічні аванси”, річні витрати і “первинні аванси”. “Первинні аванси” (витрати на землеробське устаткування) відповідають основному капіталу, а “щорічні аванси” (щорічні витрати на сільськогосподарські роботи) - оборотному капіталу.
Класична політична економія	Уільям Петті Адам Сміт, Давид Рікардо, Томас Мальтус	Ототожнювали капітал із засобами виробництва, тобто розглядали його як уречевлене багатство, раніше виготовлене людиною. А. Сміт до капіталу відносив лише ту частину запасів, яка використовується для подальшого функціонування у виробництві та іншій економічній діяльності й приносить дохід. Останнє є домінуючим для розуміння змісту капіталу. Головний чинник накопичення капіталу - ощадливість. Поділ капіталу на основний (що не вступає у процес обігу) і оборотний (що змінює форму в процесі виробництва).
Марксизм	К.Маркс, Ф. Енгельс	Капітал - не річ, а певні суспільні відносини, що втілені в речі і надають їй специфічний суспільний характер. Капітал – самозростаюча вартість, що створюється найманими робітниками. Капітал реалізується у процесі кругообороту, проходить різні стадії і набуває різних функціональних форм. Поділ на постійний (втілений у засобах виробництва) і змінний (втілений у робочій силі) капітал.

1	2	3
Неокласична школа	А. Маршал, А. Пігу, Дж.Б. Кларк	Капітал – частина багатства власника, яка може бути використана ним для одержання доходу. Капітал – сукупність засобів виробництва, забезпечена ресурсами праці і землі.
Маржиналізм	К. Менгер, Є. Бем-Баверк, Ф. Візер	Капітал - частина накопиченого багатства, що бере участь у процесі виробництва і приносить дохід.
Кейнсіанство	Дж. М. Кейнс, Р. Солоу	Капітал - це майно, що приносить прибуток. Прибуток вимірюється граничною ефективністю капіталу. Це граничний прибуток, одержуваний з додаткової одиниці капіталу.
Теорія людського капіталу	Г. Беккер, Т. Шульц	Людина - елемент капіталу. Капітал - синтез людського і фізичного капіталу. Фізичний капітал - всі продуктивні сили, крім робочої сили. Людський капітал - робоча сила з усіма властивими їй якостями, що визначають здатність до праці: фізичні, інтелектуальні, нервові.
Позитивізм	І. Шумпетер, М.Фрідман	Капітал – “фонд купівельної сили”, за рахунок якого придбаваються засоби виробництва з метою використання їх для якісного розвитку суспільства.

В ринковій економіці термін «капітал» має інше смислове значення. З даним терміном пов'язують виключно власний капітал (капітал власника), тоді як залучений капітал визнається зобов'язаннями. Аналогічний підхід до визначення “капіталу” використовується у МСФО (Міжнародних стандартах фінансової звітності). Так в розділі “Принципи підготовки і складання фінансової звітності”, капітал визначається як частина активів компанії, що залишається після вирахування всіх її зобов'язань.

З позиції управління капітал – це частина фінансових ресурсів, залучених господарюючим суб'єктом на правах власності або у тимчасове користування з метою їх нарощування шляхом інвестування в певні активи. Зокрема, проф. Бланк І.О. трактує капітал як накопичений шляхом заощаджень запас економічних благ у формі грошових засобів і реальних капітальних товарів, що залучаються його власниками в економічний процес як інвестиційний ресурс і фактор виробництва з метою одержання доходу, функціонування яких в економічній системі базується на ринкових принципах і пов'язане з факторами часу, ризику і ліквідності [2].

Не дивлячись на те, що капітал визнано однією з найважливіших фундаментальних економічних категорій, у діючих в Україні нормативних документах з обліку поняття “капітал” до цього часу не визначено. Разом з тим капітал і два його групування - за складом і за джерелами утворення - є предметом бухгалтерського обліку. В системі обліку використовуються і зберігаються лише ті дані, які необхідні для обчислення капіталу. Через капітал визначаються усі компоненти фінансової звітності.

Ковальов В.В. зазначає, що капітал уособлює джерела засобів (довгострокові джерела засобів), тобто пасив балансу [3]. Такої ж думки притримується й Савицька Г.В.: капітал - це довгострокові засоби, які має у своєму розпорядженні суб'єкт господарювання для здійснення своєї діяльності з метою отримання прибутку [4].

Проф. В.Ф. Палій розглядає капітал як “величину засобів, вкладених у господарську діяльність” і зазначає, що в обліку слід відображати “переміщення і трансформацію” капіталу “в процесі обороту” [5].

Реальну сутність капіталу розкриває балансове рівняння. Джерелом формування активів підприємства є сукупний капітал. Саме на такому розумінні капіталу базується фундаментальне рівняння бухгалтерського обліку: *Активи = Сукупний капітал*. Як аналог даного рівняння часто використовується варіант, при якому капітал розглядається в більш широкому розумінні: як сукупні джерела формування майна, що включають власний і позиковий капітал: *Активи = Капітал*. Термін капітал може мати й інше смислове наповнення: капіталом вважається тільки власний капітал, а позиковий капітал є зобов'язаннями. У цьому випадку фундаментальне рівняння набуває такого вигляду: *Активи = Капітал + Зобов'язання*. Іноді власний капітал виступає як залишковий, оскільки він відображає сукупність засобів, які залишаються у розпорядженні підприємства після виплати фінансових зобов'язань. Тоді *Власний капітал = Активи - Фінансові зобов'язання*. Використовуються й інші інтерпретації балансового рівняння. У Великобританії, наприклад, у лівій частині балансового рівняння

відображають величину чистих активів, а в правій частині - величину власного капіталу [6]: $BA + (TA - TO) - ZK = UK + \square\square НП$, де ВА - основні засоби і необоротні активи; ТА - оборотні кошти (поточні активи); ТО - поточні зобов'язання; ЗК - позиковий капітал (довгострокові позики); УК - статутний капітал; НП - нерозподілений прибуток (включаючи фонди і резерви, створені за рахунок прибутку).

У консолідованому балансі (тобто балансі, який складається за корпоративною групою, що об'єднує декілька юридично самостійних компаній) виділяється ще одне самостійне джерело - частка майноріті в капіталі компанії (ДМ). Майноріті - термін, яким позначають сторонніх по відношенню до материнської компанії акціонерів, частка яких у сукупному капіталі групи незначна. У цьому випадку балансове рівняння матиме вигляд: $BA + (TA - TE) - ZK = UK + НП + ДМ$ [7].

Вибір того чи іншого балансового рівняння визначається вибором групи користувачів, на яких орієнтований той чи інший формат і інтереси яких повинні бути наглядно представлені.

Література

1. Економічна енциклопедія: у трьох томах. Т. 1. / Редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр „Академія”, 2000. – 864с.
2. Бланк И.А. Управление формированием капитала / И.А. Бланк. - К.: Ника-Центр, 2002. – 512 с.
3. Ковалёв В.В. Введение в финансовый менеджмент / В.В. Ковалёв. - М.: Финансы и статистика, 2001. – 768 с.
4. Савицкая Г.В. Экономический анализ / Г.В. Савицкая. - М.: Новое знание, 2007. – 679 с.
5. Палий В.Ф. Теория бухгалтерского учёта: современные проблемы / В.Ф.Палий. - М.: Бухгалтерский учёт, 2007. – 86 с.
6. Ковалёв В. В. Финансовая отчетность. Анализ финансовой отчетности. (Основы балансоведения) / В.В.Ковалёв, Вит.В.Ковалёв: учеб. пособие. - 2-е изд., перераб. и доп. - М.: ТК Велби, Проспект, 2006. - 432 с.

7. Ендовицкий Д.А. Экономическая сущность и правовое регулирование капитала организации / Д.А.Ендовицкий, Ю.А.Дохина [Электронный ресурс] // Социально-экономические явления и процессы. Тамбовский государственный университет им. Г.Р. Державина. - 2010. - № 5. - С. 12-16. – Режим доступа: elibrary.ru/contents.asp?issueid

Жубіль Г.В.

викладач кафедри аудиту, ревізії та контролінгу

ВИЩА ШКОЛА: ІННОВАЦІЯ В ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Конкурентоспроможність країни залежить не стільки від потужності природних ресурсів скільки від якості людських. Соціально-економічний потенціал держави значною мірою формують рівень розвитку освіти, стан людського капіталу, кваліфікація населення. Значне зростання ВВП на душу населення визначається підвищенням продуктивності праці, освіченістю, кваліфікацією і фаховими навичками громадян. А високого рівня життя досягають ті країни, де кожен другий працівник має вищу освіту.

Вища освіта гнучко входить у систему ринкових відносин, відгукується на потреби як ринку праці, так і молоді, забезпечуючи випускників міцними знаннями у різних сферах діяльності, полівалентними та мобільними знаннями, сприяє розвитку особистості. Випускники вищих навчальних закладів мають більше можливості посісти керівні посади у всіх сферах діяльності, інтенсивно тиражують свій тип мислення, модель поведінки і спосіб життя.

Попит на спеціалістів із вищою освітою зростає у всіх країнах світу. Розвинені країни світу передусім нарощують масштаби підготовки фахівців за рахунок різних форм власності.

Ця тенденція сьогодні характерна і для України.

Молодь намагається через освіту досягти економічної та соціальної стабільності на найближче майбутнє, закласти підґрунтя матеріального